

Čenkov

– čo sme spravili pre jeho záchranu?

Na Podunajskej nížine v tesnej blízkosti Dunaja sa rozprestiera komplex Čenkovského lesa, zahŕňajúci aj dve národné prírodné rezervácie – Čenkovská step a Čenkovská lesostep. Územie je výnimočné najmä preto, že viaceré druhy rastlín sa tu nachádzajú na severnej hranici svojho prirodzeného areálu a na Slovensku patria medzi kriticky ohrozené (CR) v zmysle kategórii IUCN. Pre dva z nich, alkana farbiarsku (*Alkanna tinctoria*) a jesienku piesočnú (*Colchicum arenarium*) boli Štátnou ochranou prírody SR vypracované a zrealizované programy záchranu.

Foto: Radoslav Považan

Čenkovská step

Alkana farbiarska má nádherne modré kvety

Foto: archiv BZ SPU, Nitra

Projekt záchranu

Realizácia programov záchranu týchto dvoch mimoriadne cenných druhov sa uskutočnila v rámci finančného mechanizmu Operačný program Životné prostredie, prioritná os 5, Ochrana a regenerácia prírodného prostredia a krajiny, prostredníctvom projektu **Realizácia schválených programov záchranu kriticky ohrozených druhov rastlín** v období rokov 2009 až 2012. Stanovili sa 2 hlavné ciele: zlepšiť stav kriticky ohrozených druhov rastlín realizáciou schválených programov záchranu a zlepšiť environmentálne povedomie verejnosti o kriticky ohrozených druhoch.

V rámci projektu sa riešili aktivity zamerané na ich dosiahnutie – išlo najmä o vypracovanie projektu ochrany územia Čenkova, ktoré má zabezpečiť dostatočnú ochranu týchto druhov a niektorých vzácných biotopov. Projekt ochrany v dvoch variantoch bol zaslaný na Krajský úrad životného prostredia v Nitre na vyhlásenie. Ďalšie aktivity sa zameriavali na praktickú starostlivosť o lokality druhov, sledovanie stavu populácií druhov, výskum opelovačov a škodcov druhov rastlín, zber semien, ich uloženie a výsev na pripravené

lokality či kultivácie druhov v podmienkach ex-situ (mimo miesta prirodzeného výskytu tzn. v botanickej záhrade).

Ohrozenie vzácných druhov

Alkana farbiarska aj jesienka piesočná sú konkurenčne slabé druhy, ktoré sa v rámci Slovenska nachádzajú len na Čenkove. Vzhľadom k ich výskytu na hranici prirodzeného areálu sú vystavené extrémnym podmienkam (napr. silné premŕzanie vrchnej vrstvy pôdy v zimných mesiacoch, nedostatok vlhky počas leta), ktoré zhoršuje aj šírenie invázných a invázne sa správajúcich druhov.

Odstraňovanie hustého porastu pajaseňa žliazkatého a vyčistená plocha s odstráneným pajaseňom

Na území sa za posledné roky masovo rozšírila drevina pajaseň žliazkatý (*Ailanthus altissima*) a v podraсте aj zlatobyľ obrovská (*Solidago gigantea*). Oba druhy menia existenčné podmienky na lokalitách – predovšetkým svetelné podmienky, množstvo živín v pôde a významne konkurujú slabším druhom, vrátane jesienky piesočnej a alkany farbiarskej, ktorých výskyt v území je lokalizovaný na pomerne malú plochu. Obzvlášť pajaseň žliazkatý je veľkou hrozbou nielen pre územie Čenkova, ale aj mnoho ďalších chránených území v južnej časti Slovenska.

Odstraňovanie zlatobyľe a pajaseňa

V rámci projektu sa preto zabezpečovalo odstraňovanie zlatobyľe i pajaseňa na vybraných plochách. Úspešne sa podarilo potlačiť najmä šírenie zlatobyľe obrovskej na Čenkovskej stepi. Omnoho zložitejšie je odstraňovanie pajaseňa žliazkatého, ktorý má ohromnú schopnosť generatívneho i vegetatívneho rozmnožovania. Dokáže sa preto mimoriadne rýchlo šíriť a vytvoriť súvislé porasty, čím úplne likviduje prirodzené biotopy. Jedince pajaseňa sa vypíľovali a rezné plochy sa následne ošetrovali herbicídny prípravkom. Tu je potrebné pripomenúť, že boj s inváznymi druhmi nie je jednorazovou záležitosťou, ale behom na dlhú trať, ktorá si vyžaduje pravidelné opakovanie a nájdenie najúčinnnejšej metódy.

Monitoring a výskum

Pracovníci ŠOP SR pravidelne sledovali stav populácií jesienky piesočnej a alkany farbiarskej na založených trvalých plochách. Zisťovala sa početnosť kvitnúcich a sterilných rastlín (pri jesienke) a početnosť plodných a neplodných ramien (pri alkane). Sledovala sa tiež početnosť mladých rastlín, ktoré predstavujú potenciál pre zachovanie populácií druhu na lokalite, ako aj aktuálne ohrozenie týchto druhov šírením invázie sa správajúcich rastlín. Populácie jesienky sa sledovali aj na trvalých plochách v Maďarsku. Výsledky týchto sledovaní slúžia na porovnanie stavu populácií slovenských lokalít, ktoré sa nachádzajú na hranici areálu rozšírenia druhu. Kvôli komplexnejšiemu poznaniu sa realizoval aj výskum opelovačov a škodcov druhu alkana farbiarska, ktoré sa významne podieľajú na stave populácie druhu – jej šírení a tiež poškodzovaní. V priebehu výskumu sa zaznamenal výskyt 15 druhov hmyzu, ktorý radíme k jej potenciálnym opelovačom. Z nich k najdôležitejším radíme bruchozberné druhy samotárskych včiel čeľade Megachilidae. Zo škodcov (herbivorov) bolo zaznamenané ojedinelé poškodenie rastliny najmä drobnými druhmi hmyzu (vošky).

Nakoľko sú obidva druhy kriticky ohrozené, pristúpilo sa v projekte aj k ich kultivácii

Foto: Alexander Fekete

Foto: archív BZ SPU, Nitra

Výsev semien alkany a jesienky v Botanickej záhrade SPU v Nitre

Dopestované jedince alkany

Foto: archív BZ SPU, Nitra

v podmienkach ex-situ, ktoré pre ŠOP SR vykonávala Botanická záhrada pri Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre. Najskôr sa zabezpečil zber diaspór druhov, ktoré sa následne kultivovali. Sledovala sa klíčivosť jednotlivých rastlín a ich ďalší rast v umelých podmienkach. Vypestované jedince sa vysadili v areáli Botanickej záhrady a môžu byť v budúcnosti využité na posilnenie pôvodných populácií, resp. na opätovnú obnovu populácií v prípade ich zániku alebo významného poškodenia. Okrem kultivácie ex-situ sa zabezpečila príprava plôch na výsev semien alkany na stabilizovaných plochách in-situ (priamo na lokalite Čenkove), čo by malo zabezpečiť rozšírenie existujúcej populácie na nové mikrolokalit v rámci chráneného územia. Na Čenkove sa vysadilo spolu 60 jedincov druhu alkany farbiarskej na 33 mikrolokalit, ktoré boli dopestované v botanickej záhrade. Toto opatrenie má posilniť populáciu druhu a najmä prepojiť jestvujúce mikropopulácie medzi sebou.

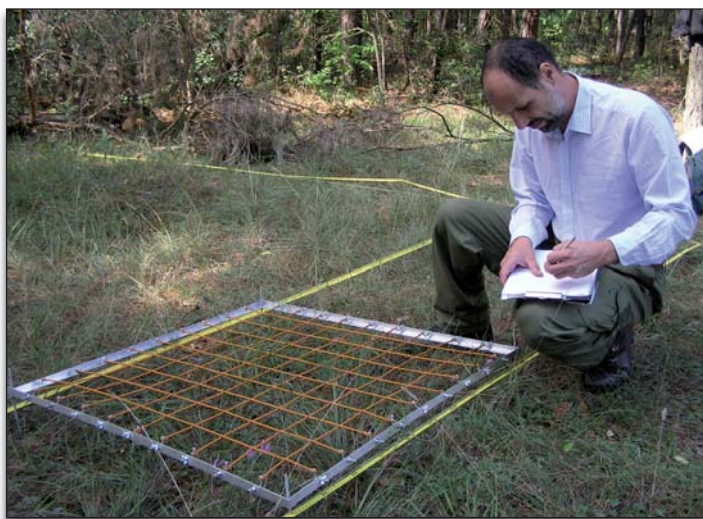

Foto: Radoslav Považan

Monitoring jesienky piesočnej prostredníctvom štvorcovej siete a Výsadba dopestovaných jedincov alkany farbiarskej na Čenkove

Environmentálna osveta

ŠOP SR vydala pre každý druh samostatnú informačnú brožúru v celkovom náklade 2 000 ks o problematike ich ochrany a potrebe záchrany v slovenskom i anglickom jazyku. Každá z nich podáva základné informácie o druhu, jeho ekologických nárokoch, ohrození a aktivitách, ktoré sú vyvíjané na ich ochranu a na zachovanie populácií. Zároveň sme vytvorili informačnú tabuľu o oboch druhoch, ktorá je umiestnená na genofondovej ploche panónskych pieskov v Botanickej záhrade Univerzity Komenského v Bratislave.

Budúcnosť Čenkova a jeho prírodného bohatstva

Stav populácií alkany farbiarskej a jesienky piesočnej bol kritický, realizáciou projektu sa zlepšil, ale vyžaduje si neustálu pozornosť. Druhy sa totiž vyskytujú len na Čenkove, tomto malom, ale unikátnom území Slovenska. Najväčším problémom zostáva šírenie sa pajaseňa žliazkatého, ktorý výrazne zhoršuje podmienky pre existenciu týchto druhov. Územie si vyžaduje systematické a dlhodobé zásahy na celej ploche, a to aj s využitím programov starostlivosti o lesy a ďalších nadväzujúcich projektov. Jedným z nich je projekt LIFE+ Obnova endemických panónskych slanísk a piesočných dún na južnom Slovensku, ktorého realizácia práve začína. Počíta sa najmä s komplexným odstránením fertilných jedincov pajaseňa žliazkatého, ako aj s vyskúšaním ďalších metód na jeho elimináciu.

Starostlivosť o alkanu farbiarsku a jesienku piesočnú nemôže skončiť so skončením tohto projektu, ale musí pokračovať aj ďalej (najmä monitoring a hlavne priebežné odstraňovanie inváznych druhov rastlín), čo si toto výnimočné územie určite zaslúži.

Podrobnejšie informácie o zrealizovanom projekte je možné vyžiadať od pracovníkov ŠOP SR (kontakty: radoslav.povazan@sopsr.sk, libor.ulrych@sopsr.sk, marta.mutnanova@sopsr.sk).

Radoslav Považan
Štátna ochrana prírody SR

Jesienka piesočná na Čenkovskej lesostepi

Foto: Libor Ulrych